

LINGVODIDAKTIK KO'NIKMALARNI OAV MATERIALLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION USULLARI

Davlatova Firusa Kamolovna,

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: asil.2108@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalari materiallari yordamida talabalarda lingvodidaktik ko'nikmalarni rivojlantirishning inovatsion usullari bayon qilingan. OAV materiallari asosida integrativ yondashuvni qo'llab, til bilishning to'rt ko'nikmasini rivojlantirishga doir misollar xususida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: lingvodidaktika, autentik materiallar, tinglab tushunish, o'qish, yozma va og'zaki nutq.

Chet tilini o'rgatishda til faoliyatining **tinglab tushunish, o'qish, yozma va og'zaki nutq** kabi to'rtta asosiy ko'nikmasini shakllantirish ustuvor vazifalardan sanaladi. An'anaviy darslarda bular ko'pincha alohida mashqlar orqali rivojlantirilgan bo'lsa, OAV materiallari asosida integrativ yondashuvni qo'llash mumkin – ya'ni, bitta autentik matnni turli vazifalar bilan boyitib, to'rtta ko'nikmani uyg'un rivojlantirish imkoni mavjud. Quyida chet tilini o'rgatish misolida ushbu ko'nikmalarni ommaviy axborot vositalari yordamida takomillashtirishning ayrim innovatsion usullari ko'rib chiqiladi.

Tinglab tushunish. OAV tarkibidagi radio eshittirishlar, podkastlar, teleko'rsatuvlar va onlayn video lavhalar chet tilida **tinglab tushunish** ko'nikmasini rivojlantirish uchun bebaho manba hisoblanadi. Ayniqsa, yangiliklar dasturlari, intervyular yoki hujjatli film kabi audio-vizual materiallar talabaga **real va tez nutq**ni eshittishga o'rgatadi. Bu orqali talaba chet tili sohiblari nutqining ohangini, talaffuzini va tezligini o'zlashtiradi. Masalan, chet tilini o'rganayotganlar uchun maxsus tayyorlangan audiolavhalar yoki autentik radio dasturlaridan parchalar eshittirilib, so'ng ularning mazmuni yuzasidan savol-javob qilish mumkin. Bunda **asosiy ma'noni** tushunishga doir savollar (questions globales) va **detallarni ilg'ash**ga doir topshiriqlar uyg'unlashadi. Shu tariqa, talabalarning eshinish orqali tushunish qobiliyati muntazam mashq qilinadi. Tadqiqotlarga ko'ra [1, 216], OAV materiallari tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish uchun asosiy e'tibor markazida bo'lishi, qolgan yozma va og'zaki faoliyat esa shu jarayonga tabiiy tarzda ulanib kelishi mumkin. Ya'ni, eshutilgan audio lavha asosida talabalar keyinchalik yozma yoki og'zaki topshiriqlar bajarishi uzviy metodik yechim hisoblanadi.

O'qib tushunish. Gazeta va jurnal maqolalari, internet xabarlar chet tilida **o'qib tushunish** ko'nikmasini rivojlantirishning eng yaxshi usullaridan biri

sanaladi. Talabalar autentik matnlarni o'qish orqali yangi so'z va iboralarni matn tuzilishini va uslubini o'rganadilar. **Keng qamrovli o'qish** (extensive reading) tamoyili asosida qiziqarli maqolalarni auditoriyada tahlil qilish ularda mustaqil ravishda o'qish motivatsiyasini oshiradi. V.Tafani ta'kidlaganidek [3, 48], darsda matn bilan ishlash **talabalarga ishonch va qiziqish bag'ishlab, ularni auditoriyadan tashqari o'qishni davom ettirishga undaydi**. Shu maqsadda o'qituvchi turli janrdagi matnlarni tanlab, masalan, bir darsda yangilik xabarini, keyingi safar madaniyatga oid maqolani o'qitishi mumkin – bu talabalarga turli mavzudagi matnlarni tushunish tajribasini beradi. Matn ustida ishlaganda **skimming va scanning** usullarini o'rgatish, ya'ni matnni tez ko'z yugurtirib asosiy mazmunni topish, kerakli ma'lumotni ajratib olish foydali metodik uslubdir. Shuningdek, matn mazmunini muhokama qilish, undagi asosiy g'oyani tanqidiy tahlil qilish orqali talabalarning **mediatanqidiy fikrlash** va matnni tahlil qila olish ko'nikmalari shakllanadi.

Yozish. OAV materiallari talabalarning yozma nutq ko'nikmasini rivojlantirish uchun ham kuchli vosita hisoblanadi. Masalan, darsda o'qilgan yangilik maqolasi asosida talabalarga kichik **annotatsiya** yoki **xulosa** yozdirish mumkin. Yoki radio tinglov asosida **eshitgan yangiligi kichik matn** tayyorlash topshirig'i beriladi. Bu talabani mazmunni diqqat bilan tinglab, muhim jihatlarni yozma ravishda ifodalashga o'rgatadi. Shuningdek, talabalarga ijodiy topshiriq sifatida o'z gazetangizni chiqaring kabi loyiha berilishi mumkin. Masalan, **“xayoliy gazeta yaratish”** mashqi. Bunda ular kichik guruhlarda ishlagan holda turli yangilik va maqolalarni yozib, o'zlariga xos gazeta sahifasini tayyorlaydilar – bu ham yozma, ham ijodiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Yana bir usul talabalarga internetdagi qisqa yangilikni berib, uni batafsil **maqola tarzida yozib chiqishni** so'rash yoki aksincha, uzun matnni qisqa xabar ko'rinishida yozdirish. Bunday mashqlar til muhitida **parafraz** qilish, muhim va ikkinchi darajali ma'lumotni ajratish kabi zarur malakalarni hosil qiladi. Undan tashqari OAV materiallaridan olingan mavzular bo'yicha **munozara forumlarini** taqlid qilish ham mumkin. Masalan, talabalarni kichik guruhlariga bo'lib, har biriga bir xil maqola beriladi va ular shu mavzuda o'z nuqtai nazarlarini yozma tarzda ifodalaydilar (xat yoki internet-forum posti shaklida). Keyin esa guruhlar yozgan matnlarini o'qib, bahs-munozara qilishadi. Bu usul bir vaqtning o'zida yozma nutqni ham, tanqidiy va mantiqiy fikrlashni ham rivojlantiradi.

Og'zaki nutq (gapirish). OAV yordamida **so'zlashuv ko'nikmasini** rivojlantirish bir nechta yo'l bilan amalga oshiriladi. Birinchidan, talabalar o'qigan yoki eshitgan OAV materiallari haqida muhokama uyushtirish – **debat** yoki **rol o'ynash** (role-play) usullarini qo'llash mumkin. Masalan, radioda eshitilgan muammoni bahs shaklida muhokama qilish, yoki teleko'rsatuvdagi munozarani auditoriyada qayta jonlantirish mumkin. Bunda talabalardan biri boshlovchi, qolganlar ekspertlar rolini o'ynaydi. Bu **interaktiv muloqot** talabalarning fikrni og'zaki ravon ifodalashiga va bahs madaniyatiga o'rgatadi.

Ikkinchidan, OAVdan iqtiboslar keltirgan holda **prezentatsiya** tayyorlash ham ogʻzaki nutqni mustahkamlaydi: talabalar, masalan, biror dolzarb mavzu (atrof-muhit muhofazasi, texnologiya va h.k.) boʻyicha internetdan topgan xabarlar asosida 5 daqiqalik taqdimot oʻtkazadilar. Bu jarayonda ular matndagi asosiy fikrlarni ogʻzaki bayon qilish, izoh va xulosa berish koʻnikmasini rivojlantiradilar. Uchinchidan, **videodars** usulidan foydalanish – mavjud telekoʻrsatuv yoki hujjatli filmni tomosha qilib boʻlgach, talabalarga shu formatda oʻz chiqishlarini tayyorlash topshirigʻini berish mumkin. Masalan, har bir talaba qisqa **“yangilik reportajini”** sahnalashtirib koʻrsatadi (oʻziga oid bir voqeani televizion yangilik uslubida gapirib beradi). Bu mashq nutq ravonligi, talaffuz va taqdimot mahoratini oshiradi. Koʻrinib turibdiki, autentik media materiallari asosida ogʻzaki nutqni shakllantirish uchun imkoniyatlar keng boʻlib, bunda muhim jihat – talabalarga koʻproq soʻz berish, ularni faollikka undashdir. OAV bilan bogʻliq topshiriqlar **talabalarni faqat tinglovchi emas, balki faol muloqotchi boʻlishini** taʼminlashga yoʻnaltirilgan boʻlishi kerak.

Yuqorida keltirilgan usullar auditoriyada qoʻllanilayotgan anʼanaviy mashqlarga **innovatsion tus** beradi. Muhimi, bunday mashgʻulotlar integrativ xarakterga ega. Masalan, bitta gazeta maqolasini oʻqish jarayonida talabalar nafaqat oʻqish, balki mazmunni ogʻzaki muhokama qilish (gapirish), matn asosida yozma topshiriq bajarish (yozish) va matnni tinglab eshitish (agar maqolaning audio versiyasi mavjud boʻlsa) kabi koʻnikmalarni birvaqtning oʻzida mashq qilishadi. Bu esa chet tilini **kompleks oʻrganish** imkonini beradi. Olimlarning qayd etishicha [2, 101], OAV materiallari bilan ishlash natijasida talabalar faqat lingvistik bilimlarni emas, balki toʻrtta asosiy til koʻnikmasini ham birdek rivojlantirishga erishadilar. qoʻshimcha ravishda, bunday mashgʻulotlar ularning **xotirasi, kutilmagan savollarga tez javob qaytarish** qobiliyati kabi psixologik jihatlariga ham ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Demak, media materiallar yordamida innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan dars jarayoni lingvodidaktik maqsadlarga erishishda yuqori samaradorlikka ega boʻlishi mumkin.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Кузьмина Н.А. Современный медиатекст (Modern Media Text). Омск: ОмГУ, 2011. – 414 с.
2. Spisiakova A.I. Gajarsky L.O. The Use of Media Texts in Russian Language Teaching. Philological Class, 2023. – 26(2), 245-253.
3. Tafani V. Teaching English through Mass Media. Acta Didactica Napocensia, 2009. – 2(1), 81-96.
4. Khojaeva Kh.S. (2025). The Role of Media Technologies in Teaching the Russian Language. Modern Science and Research, 2025. – 4(2), 1374-1378.